SALI 2010/2 /7.3.2011 / k imprimatuře – SALI.CZ.2010_02_04.indd

SPOLSKY, Bernard – HULT, Francis M. (eds.): The Handbook of Educational Linguistics.

Karel Šebesta
Ústav českéha jazyka a teorie komunikace, FF UK, Praha
sebesta@ff.cuni.cz

SPOLSKY, Bernard – HULT, Francis M. (eds.) (2010): *The Handbook of Educational Linguistics*. Oxford, UK: Blackwell Publishing, 675 s.
ISBN 978-1-4051-5410-9.

V dlouhé řadě *Blackwell Handbooks of Linguistics*, která přinesla odborné lingvistické veřejnosti za 15 let své existence více než 30 svazků věnovaných jednotlivým oblastem jazykovědy, vyšel v r. 2008 *The Handbook of Educational Linguistics*, editorsky připravený dvěma vůdčími osobnostmi tohoto oboru: jeho zakladatelem Bernardem Spolským a Francisem M. Hultem. Nejde o první titul v této řadě, po němž může zájemce o osvojování či vyučování jazyka sáhnout. Z dalších si zaslouží připomenutí vedle šíře zaměřeného titulu *The Handbook of Applied Linguistics* alespoň *The Handbook of Child Language*, který celou řadu zahajoval, *The Handbook of Second Language Acquisition*, popř. *The Handbook of Speech Perception* či *The Handbook of Bilingualism*.

Pojmu/termínu *educational linguistics*, který recenzovaná práce v titulu nese, v češtině nejspíše odpovídá termín *pedagogická lingvistika*. V české odborné literatuře se s tímto termínem v příslušném pojetí sice setkáváme, ale poměrně zřídka,[1] na rozdíl od „konkurenčního" termínu *lingvistika aplikovaná*. *Pedagogickou lingvistiku* jako badatelskou oblast B. Spolsky původně (v 60. letech minulého století) proklamoval, jak sám v úvodním slově k recenzované knize uvádí, „because of my dissatisfaction with efforts to define the field of applied linguistics".[2]

Vymezil ji zpočátku poměrně široce, jako tu oblast jazykového bádání, která má relevanci pro vzdělávání, ale je založena na lingvistice. Patřily by sem tedy jak otázky jazykového vzdělávání, tak lingvistické aspekty vzdělávání nejazykového. Výzkum v této oblasti však postupně dospěl k vymezení propracovanějšímu a zpřesněnému, které B. Spolsky dnes nabízí: jde o obor, který poskytuje „the essential instruments for designing language education policy and for implementing language education management". Pedagogická lingvistika takto pojatá je v nové rukověti prezentována na pozadí více než třicetiletého mimořádně bohatého výzkumu a vystupuje jako obor jasně vymezený, zřetelně strukturovaný, s pevnými vazbami k lingvistice

1 Viz např. ŠEBESTA, Karel (2005 [1999]): *Od jazyka ke komunikaci. Didaktika českého jazyka a komunikační výchova*. Praha: Karolinum. Tam jsou uvedeny i jiné užívané termíny blízké, ale ne plně ekvivalentní, např. *pedolingvistika* či *lingvodidaktika*.

2 Připomeňme, že aplikovaná lingvistika, která se začala postupně konstituovat jako věda od konce 40. let minulého století (v 50. letech vznikla její první výzkumná centra, v 60. letech první tři národní asociace i asociace mezinárodní a konal se první mezinárodní kongres), měla ve svých počátcích jako předmět zájmu vyučování druhému/cizímu jazyku (srov. název prvního odborného časopisu AL z r. 1948: *Language Learning: A (Quarterly) Journal of Applied Linguistics*). K tomu však velmi brzy začaly přistupovat oblasti další, takže dnes aplikovaná lingvistika zahrnuje, vypůjčíme-li si opět slova Spolského, „everything but language theory, history and description" a má hranice poměrně vágní, třebaže hlavní okruhy jejího zájmu jsou poměrně jasné a jejich zpracovávání má už dlouhou badatelskou tradici.

SALI 2010/2 /7.3.2011 / k imprimatuře – SALI.CZ.2010_02_04.indd

teoretické a dalším styčným disciplinám, s výrazným zakotvením v potřebách edukační praxe a s jasnou bází v teorii jazykové politiky a jazykového managementu.

Kniha je koncipována tak, aby mohl čtenář představovaný obor nahlédnout ze čtyř úhlů: historického, z hlediska základních vědních disciplín, z hlediska ústředních témat, jimiž se pedagogická lingvistika zabývá, a z hlediska praktického využití. Všem se ovšem nevěnuje pozornost stejná: historie je pouze načrtnuta, hlavní důraz je – logicky – položen na prezentaci klíčových témat oboru.

Historický pohled nabízejí oba editoři, kteří ve dvou úvodních statích předkládají ve stručných nástinech každý své vidění vývoje pedagogické lingvistiky v uplynulých třech desetiletích. Následuje blok *Foundations for Educational Linguistics*, který uvádí základní vědní obory, o jejichž poznatkovou a metodologickou základnu se pedagogická lingvistika opírá. Jsou to neurobiologie a psycholingvistika (jimi celý první oddíl začíná), jazyková teorie, sociolingvistika a sociologie jazyka a lingvistická antropologie; k nim je přiřazena kapitola o lingvistických ideologiích a o edukačních systémech.

Jak jsme už naznačili, část druhá, *Core Themes*, je jádrem celé knihy. Obsahuje 27 studií, sdružených do pěti tematických okruhů: *Linguistically and Culturally Responsive Education*, *Language Education Policy and Management*, *Literacy Development*, *Acquiring a Language* a *Language Assessment*.

Jejich názvy napovídají poměrně jasně, co v nich může čtenář hledat a také najít. Méně zřetelné je snad jen označení okruhu prvního. Šest příspěvků v něm obsažených se zabývá jazykem ve třídě, resp. jazykovými bariérami mezi prostředím domova a školy. Jde o bariéry různého druhu, některé i u nás tradičně studované (napětí mezi vernakulárním jazykem dítěte a jazykem školy), jiné zkoumané až v posledních desetiletích (volba vyučovacího jazyka; vyučování dítěte s jiným prvním jazykem, než je jazyk vyučovací, jazykové vzdělávání Neslyšících). Některým zde zpracovávaným tématům byla u nás zatím věnována pozornost malá (identita a gramotnost; jazykové vzdělávání ve vztahu ke kolonialismu a globalizaci v postkoloniálních společnostech), s rychlými proměnami české společnosti a národnostní skladby žáků v českých školách však jejich aktuálnost nepochybně poroste.

Už z uvedeného vymezení pedagogické lingvistiky je patrné, že druhý tematický okruh (politika a management jazykového vzdělávání) je složkou centrální. V první studii se její autoři zabývají Společným evropským referenčním rámcem pro jazyky; druhá podává velmi systematický přehled managementu osvojování jazyka (LAM) ve škole i mimo školu. Její spoluautoři (J. B. Baldauf, přední odborník v oboru jazykového plánování, Minglin Li a Shouhui Zhao) rozebírají LAM ve formálním školním vzdělávání na prvním i druhém stupni a v terciárním vzdělávání, poté se věnují i dalším typům jazykové edukace, a to na úrovni komunální, propagační (*promotional*) a průmyslové. U každého typu ve škole i mimo školu si všímají osmi aspektů LAM: přístupu ke vzdělávání (kdo musí studovat které jazyky, jak dlouho, na jaké úrovni apod.), osobní politiky (týká se např. výběru učitelů jazyků, požadavků na ně apod.), kurikulární politiky (kdo stanoví kurikulum a jak), politiky týkající se vzdělávacích metod a materiálů (které metody a materiály jsou předepsány, zda a v jaké míře jsou v praxi implementovány), politiky zdrojů (jak je jazykové vzdělávání financováno), politiky rozhodování (centrální, shora, možnosti veřejné diskuse, volby), politiky hodnocení (měření výstupů, vztah k potřebám studentů, evaluace učitelů aj.) a politiky vedené učiteli (zda a jak jsou vtaženi do rozhodovacích procesů apod.).

SALI 2010/2 /7.3.2011 / k imprimatuře – SALI.CZ.2010_02_04.indd

Další dva texty prezentují teorii kultivace jazyka v rozvinutém společenském kontextu (jejím autorem je J. Nekvapil, text zajímavě zhodnocuje tradice pražské školy) a v nerozvinutých společenstvích s řadou lokálních jazyků (s případovými studiemi z Kamerunu a Papuy-Nové Guineje). N. H. Hornberger a F. M. Hult aplikují ve svém příspěvku Haugenův pojem ekologie jazyka na multilingvní jazykovou vzdělávací politiku, s příklady mj. ze Švédska a z oblasti And. Okruh uzavírají studie o vzdělávání mluvčích ohrožených jazyků a o širších souvislostech šíření angličtiny jako prvního cizího jazyka, která uvedené téma zpracovává na velmi široké bázi a z různých hledisek: srovnává postavení angličtiny jako prvního cizího jazyka s postavením francouzštiny, němčiny, španělštiny, ruštiny; analyzuje v tomto ohledu statistické údaje od r. 1850 do dneška, porovnává situaci v různých světových regionech apod.

V třetím tematickém okruhu, věnovaném gramotnosti, je velmi zřetelně vidět, jak velice se pojetí gramotnosti za poslední desetiletí proměnilo. Odráží se to v pestrosti příspěvků, v nichž je prostor věnován mj. gramotnosti vernakulární a domorodé či náboženské. Poslední studie se zabývá multigramotností (multimodální gramotností) s využitím pojmů žánr a rejstřík v tradicích funkční a systémové lingvistiky.

Čtvrtý okruh obsahuje příspěvky o osvojování jazyka, prvního i druhého, resp. cizího. Jednotlivé studie pojednávají o klasických tématech, jako jsou vývojová stadia osvojování jazyka prvního i druhého či socializace prostřednictvím jazyka a do jazyka. Klasické zaměření mají rovněž studie o mezijazyku a jazykovém transferu, studie o omezeních, která mohou stát v cestě k dosažení plné kompetence v druhém/cizím jazyce, a o úloze explicitního jazykového vyučování v osvojování jazyka. Všechna uváděná témata jsou vysoce relevantní z hlediska pedagogické praxe i z hlediska teoretického.

Pátý okruh nepochybně zaujme každého, kdo má blízko k jazykovému hodnocení a testování. Také v této oblasti došlo v posledních desetiletích k velkým posunům badatelské pozornosti: věnuje se nyní nejen technice testování, ale jeho širším souvislostem, např. sociálním a etickým, jeho zamýšleným i nezamýšleným důsledkům apod. Těmito stránkami jazykového testování se zabývá podrobně velmi zajímavý úvodní příspěvek, jehož spoluautory jsou L. F. Bachman, přední světový odborník v oblasti jazykového testování, a J. E. Purpura, prezident Mezinárodní asociace pro jazykové testování. Podnětné jsou však i příspěvky další, např. o standardech v jazykovém testování, mj. v souvislosti s výzkumy PISA, o škálách a dalších nástrojích užívaných při hodnocení jazykové kompetence či o pokusu o celostátní měření způsobilosti v angličtině žáků ve školách USA.

Třetí, závěrečný oddíl, obsahuje studie věnované vztahu výzkumu a praxe. Značná jejich část se zabývá komunikací ve třídě a využitím korpusové lingvistiky ve výuce druhého/cizího jazyka; zastoupeno je úkolové vyučování a učení a další témata. Knihu uzavírají P. Ucelli a C. Snowová úvahovým textem o výzkumné agendě pedagogické lingvistiky.

Struktura rukověti je velmi dobře promyšlená. Témata jednotlivých příspěvků pokrývají ve svém úhrnu hlavní agendu současné pedagogické lingvistiky. Studie jim věnované jsou ve své většině koncipované nikoli retrospektivně, ale tak, aby představily aktuální problémové otázky v příslušné oblasti a živé, současné uvažování o nich. Autory jednotlivých studií jsou špičkoví světoví odborníci na danou problematiku; jejich texty lze číst většinou zároveň jako zasvěcená uvedení do příslušných výzkumných oblastí i jako zpracování konkrétních badatelských problémů.

SALI 2010/2 /7.3.2011 / k imprimatuře – SALI.CZ.2010_02_04.indd

Pokud by si čtenář přál více (je to pravděpodobné už proto, že jde o témata mimořádně poutavá a otevřená), dobře mu poslouží podrobné seznamy odborné literatury za každým příspěvkem.

Jako celek je nový svazek vynikajícím představením dnešní tváře pedagogické lingvistiky. Zájemcům o problematiku jazyka ve vzdělávacím kontextu, zvláště studentům postgraduálního a magisterského studia, ho nejenom doporučuji: myslím, že si zaslouží, aby patřil k okruhu jejich četby základní.